

HET HOF VAN NEDERLAND

DORDRECHT

**HET
HOF
VAN
NLD**

HET HOF VAN NEDERLAND

auteurs Jan Alleblas
 Teun de Bruijn
 Niels van Driel
 Herman A. van Duinen
 Marianne Eekhout
 Iris Knapen
 Liesbeth van Noortwijk

redactie Liesbeth van Noortwijk

INHOUD

VOORWOORD	8
TEN GELEIDE	10
ONMISBARE PARTNERS	12
HET DORDTSE AUGUSTIJNENKLOOSTER 1275-1575	16
VAN KLOOSTER TOT HOF VAN NEDERLAND	24
DRAGER VAN GESCHIEDENIS DE VERBOUWING VAN HET HOF	30
ACHTHONDERD JAAR GESCHIEDENIS IN TIEN KILOMETER ARCHIEF	42
BELEEF HET VERLEDEN GESCHIEDENIS ALS <i>EXPERIENCE</i>	52
VERHALEN VAN DORDRECHT	
DE FONKELING	62
DE STORM	82
DE STAD	94
DE VRIJHEID	106
DE OVERTUIGING	118
DE VOORUITGANG	130
COLOFON	144

TEN GELEIDE

Na ruim twee jaar verbouwen is het zover: Het Hof van Nederland is open voor iedereen. Op de plek waar Augustijner monniken meer dan zeven eeuwen geleden hun klooster stichtten, tonen we nu de rijke geschiedenis van Nederlands oudste stad. Een geschiedenis die tot ver voorbij de eigen stadsgrenzen reikt. Want meer dan eens was Dordrecht plaats van handeling op voor Nederland beslissende momenten. Natuurlijk in 1572, toen de Eerste Vrije Statenvergadering hier plaatsvond. Maar ook in 1618-1619, toen de stad een half jaar lang vergaderlocatie was voor de Synode van Dordrecht, de grote internationale kerkvergadering die richtinggevend was voor de protestantse kerk wereldwijd. Een vergadering die bovendien leidde tot een boek dat grote invloed heeft gehad op de ontwikkeling van de Nederlandse taal: de Statenbijbel.

Anno 2015 is Het Hof van Nederland de plek waar iedereen het verhaal van Dordrecht op een nieuwe, verrassende manier kan ontdekken aan de hand van honderden historische voorwerpen, archeologische vondsten, archiefstukken, schilderijen en prenten uit de Collectie Dordrecht. De museale objecten zijn ingebed in een multimediale tentoonstelling met film, audio- en videopresentaties en digitale informatie op maat. Beleven, deelgenoot zijn, verrassen en verbazen zijn de kernwoorden. Niet alleen 1572 komt opnieuw tot leven, maar ook de gouden tijd van Dordrecht als machtige handelsstad, de verwoestende Sint-Elisabethsvloed, de metamorfose van 'houtstad' Dordrecht tot moderne industriestad. En natuurlijk de geschiedenis van het klooster zelf. Naast de vaste presentatie is er ruimte voor tijdelijke tentoonstellingen. Ook de studiezaal van het Regionaal Archief Dordrecht, vrij toegankelijk voor iedereen, is ondergebracht in het vernieuwde Hofcomplex.

De ingrijpende verbouwing van een uniek monument, de wens om verschillende functies onder één dak te brengen, een *state of the art* museum met ambitieuze plannen – Het Hof van Nederland was voor de stad een project van enorme omvang. Dat de gemeente Dordrecht het geld ervoor beschikbaar heeft gesteld, getuigt van moed en vertrouwen. Ik ben het college van burgemeester en wethouders en de gemeenteraad hiervoor buitengewoon dankbaar.

Dit boek geeft met een schat aan beelden een indruk van het verhaal dat, naar ik hoop, heel veel bezoekers van binnen en buiten de stad zullen beleven in Het Hof van Nederland. Een fascinerend verhaal over bijna 800 jaar geschiedenis.

Peter Schoon
Directeur

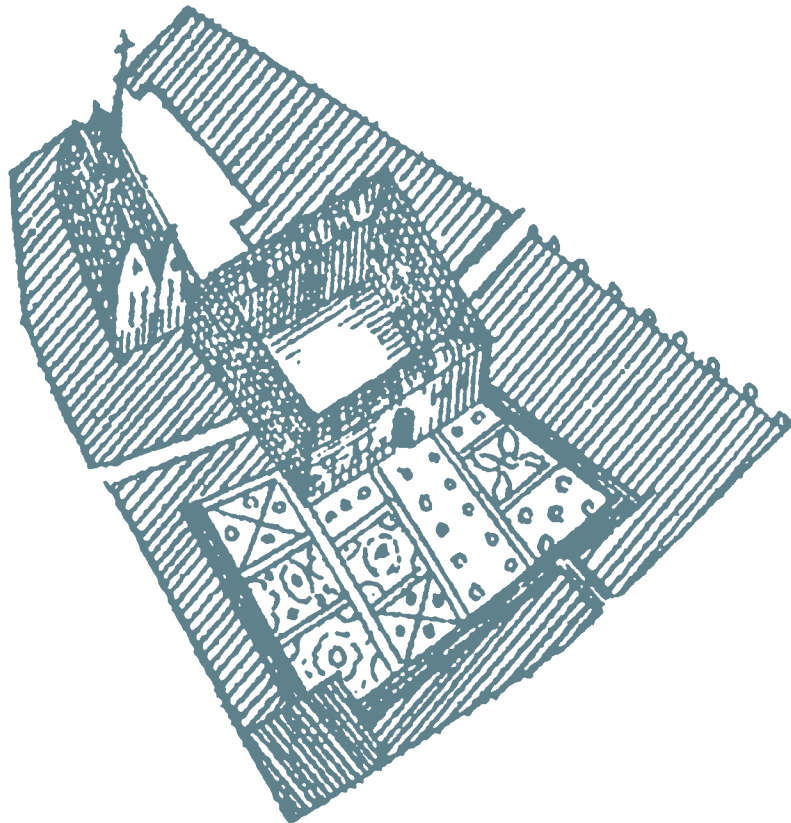

AUGUSTIJNEN IN DORDRECHT

Herman A. van Duinen

HET DORDTSE AUGUSTIJNENKLOOSTER 1275-1575

Op de plek van Het Hof stond in de Middeleeuwen een klooster. Delen van het oorspronkelijke complex – de kelders, de eet- en de slaapzaal – zijn in het huidige gebouw nog terug te vinden. Voor Dordrecht, stad in opkomst, betekende het klooster met zijn internationale reputatie veel. Tot 1572, het jaar waarin Dordrecht de kant van Willem van Oranje koos in de Opstand tegen Spanje en het calvinisme de dominante geloofsrichting werd.

**Logo van de
Augustijner Orde**

Het logo van de Augustijner Orde verbeeldt een tekst van Augustinus:
U (God) had mijn hart doorboord met de pijlen van uw liefde en de woorden waarmee u mijn binnenste had doorstoken zetten me in vlam.
(Augustinus, Belijdenissen)

Plattegrond van Dordrecht, 1545 (detail van kaart op p. 64)
Kopie (1674) naar Jacob van Deventer (origineel verloren gegaan).
Het kloostergebied bevond zich binnen de witte omlijning.

HOE HET BEGON

Onder paus Alexander IV werd in 1256 de Orde van de Augustijnen gesticht met de opdracht – naast studie, biecht horen en zielzorg – het evangelie te prediken in de steden, die in deze periode overal in Europa in opkomst waren. Het ideaal van de augustijnen was het leven te leiden zoals de apostelen en de eerste christengemeente dat hadden gedaan, de *vita apostolica*. In navolging van de apostelen kozen zij ervoor geen privébezit te hebben en predikend rond te trekken. Als leefregel werd de Regel van Augustinus gebruikt. Kerkvader Aurelius Augustinus (354-430) stichtte in 391 te Hippo in het huidige Noord-Afrika een klooster voor leken. Voor hen stelde hij een leefregel op die tot de oudste nog bestaande kloosterregel van het Westen behoort.

Al in 1275, negentien jaar na de stichting van de Orde, vestigden zich augustijnen in Dordrecht. De stad was volop in ontwikkeling en groeide dankzij haar gunstige ligging in de tweede helft van de 13de eeuw uit tot internationaal handelscentrum en tot grootste en belangrijkste stad van Holland. Voor de stedelijke samenleving betekende het klooster van de augustijnen heel wat. Daar was allereerst de kerk, waar de Dordtse bevolking graag naar toe ging vanwege de verscheidenheid van predikanten en biechtvaders. Ook wilde men graag begraven worden in de kloosterkerk, omdat er veel missen gelezen konden worden voor het eigen zielenheil en dat van familieleden. De dankbaarheid uitte zich vaak in schenkingen van altaren en gebrandschilderde kerkraden.

Het klooster werd gebouwd op een open erf, gelegen in het blok Voorstraat, Steegoversloot, Nieuwstraat en Augustijnenkamp. Graaf Floris V schonk de grond. De eerste bebouwing zal dicht tegen de oeverwal van het binnenwater, de tegenwoordige Voorstraat en de Voorstraathaven, hebben gelegen. In de 13de eeuw werd het gebied langs de oeverwal tot ontwikkeling gebracht en werden er bakstenen huizen gebouwd. Tussen deze huizen bleef er voldoende ruimte over voor de bouw van het klooster.

‘NYEUW TYMERING VAN DEN CLOESTER’

In 1295, al snel na de bouw van de kloosterkerk, brak er brand uit en kon een nieuw klooster worden gebouwd op de nieuw gewonnen gronden. Over de kloostergebouwen uit de 13de en 14de eeuw is weinig bekend. In een 15de-eeuwse akte (1442) wordt melding gemaakt van ‘die nyeuw tymering van den cloester’, de verbouwing van het klooster. In dezelfde periode vond ook een uitbreiding van de kerk plaats. Voor de bouw maakten de augustijnen gebruik van materiaal van de in 1421 verdrongen kerk van Eemkerk.

Augustijnenkerk, zuidzijde
met familiekapellen

Drieluik 'Ecce Homo'
(*Zie de Mens*), 1544
Maarten van Heemskerck
Warschau, Nationaal Museum

Op het linker luik is stichter
Jan van Drenckwaert afge-
beeld, rechts zijn echtgenote
Margaretha de Jonge van
Baardwijk.

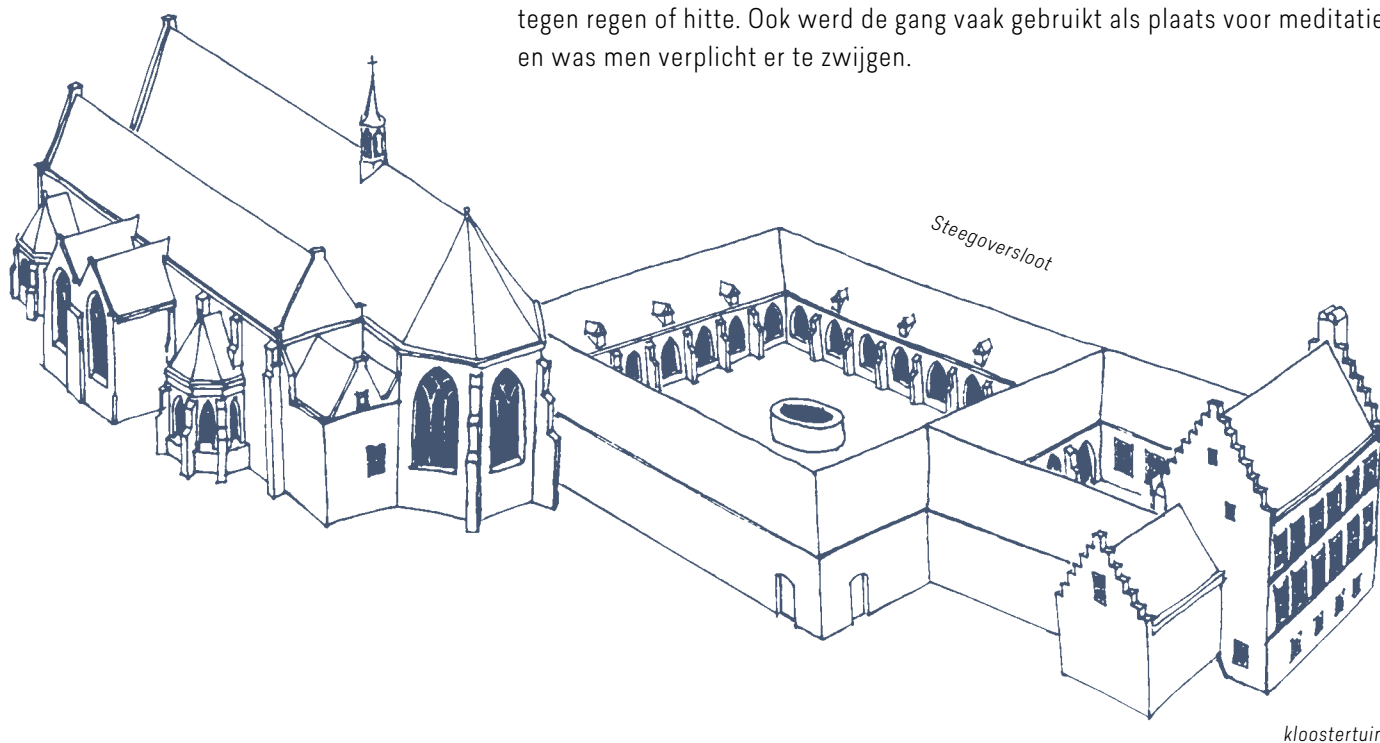

De kloosterkerk, waarvan de bouw omstreeks 1440 begon, verving de oude eenbeukige kerk. Het koor en het schip van de nieuwe kerk zijn waarschijnlijk gebouwd op de funderingen van de oude. Gescheiden van het schip door een arcade met natuurstenen zuilen met koolbladkapiteel werd een smallere zijbeuk gebouwd. De uitbreiding was nodig vanwege de grote toeloop die de augustijnen met hun prediking trokken. Kort na de voltooiing van de kerk werden er tegen de zuidmuur van de zijbeuk vier familiekapellen gebouwd. De kapellen waren vanuit de kerk te bereiken door grote spitsboogvormige doorgangen.

De eerste kapel, gerekend vanaf de Voorstraat, werd in 1488 gesticht door de regentenfamilie Schrijver. Daarna volgden de rechthoekige kapellen van Jan van Drenckwaert en Willem van Drenckwaert. Deze kapellen zijn gesticht vóór 1549 en 1488, de jaren waarin de stichters overleden. De kapel daarnaast was oorspronkelijk van de familie Queckel en gesticht omstreeks 1460, maar kwam later in bezit van de familie Van Beveren. In iedere kapel stond een altaar, maar met de overgang van Dordrecht tot het calvinisme in 1572 zijn deze verdwenen. Een altaarstuk dat voor de reformatie in de Jan van Drenckwaertkapel had gestaan, bevindt zich nu in het Nationaal Museum in Warschau.

*Een deel van de gebouwen
na de brand van 1512*
Albert van Engelenhoven,
2000

Zie ook p.14-15: in de bestrating
van het voormalige pandhof
zijn de oostelijke kloostergang
en het lavatorium aangegeven.
Op de plaats van de waterput
is een deksel gelegd met het
logo van de Augustijner Orde.

*Achter de kloostergebouwen
bevond zich de kloostertuin*

BRAND EN HERBOUW

Op 23 augustus 1512 brak opnieuw brand uit. De gevolgen voor de kerk waren niet dramatisch. Wel brandde de houten kapconstructie af en moest vernieuwd worden. Het klooster werd zwaarder getroffen. Aan iedereen die bijdroeg aan de herbouw, of stenen en kalk aanvoerde, verleende de aartsbisschop van Keulen een aflaat van elf dagen.

Hoe zag het klooster er na de herbouw uit? Het centrale gedeelte was de met een kruisribgewelf overdekte kloostergang, gelegen rond het vierkante klooster- of pandhof. In het midden van het pandhof was een waterput en tegen de oostelijke kruisgang bevond zich de wasplaats (*lavatorium*). De kloostergang gaf toegang tot de vertrekken voor de kloosterlingen en bood beschutting tegen regen of hitte. Ook werd de gang vaak gebruikt als plaats voor meditatie en was men verplicht er te zwijgen.

Tegenover het lavatorium lag de kleine eetzaal (*winterrefter*). Van daaruit waren ook de grote zomerrefter en de keuken te bereiken. Boven de zomerrefter bevond zich de slaapzaal (*dormitorium*), te bereiken via een spiltrap. Onder de zomerrefter was de kelder, bestaande uit vier gemetselde ruimten met een tongewelf. De winterrefter is afgebroken, maar de zomerrefter, het dormitorium en de kelders bestaan nog steeds en zijn hiermee (hoewel omstreeks 1972 sterk gereconstrueerd), op de kerk na, de oudste nog aanwezige ruimten van het klooster na de brand van 1512.

Aan de noordzijde van de kloostergang, langs het Steegversloot, lagen de priorskamer, de ziekenzaal (*sieckhuys*), het brouwhuis en de bergruimten (*loeven*). Waar de bibliotheek gezocht moet worden is niet duidelijk. Hetzelfde geldt voor de kapittelzaal, de ruimte waar de monniken zich verzamelden bij belangrijke aangelegenheden.

Achter de kloostergebouwen, tussen de *Ganck ten Augustinen* (nu de Hofstraat) en het Augustijnenkamp, lag de kloostertuin omsloten door een gracht, de *Augustinengraft*. In een deel van de tuin, de kruidentuin, werden planten gekweekt met geneeskrachtige werking. Daarnaast bestond de kloostertuin uit een moestuin (*hortus*) en een boomgaard.

Het belangrijkste bouwwerk van het klooster was de kerk. Hier kwamen de augustijnen zeven maal per dag samen voor de getijden (schriftlezing, gezang en gebed). Ook werd, zoals eerder vermeld, gebeden voor het zielenheil van overledenen – de zogenaamde zielmissen – en kon men in de kerk begraven worden.

Het Dordtse klooster maakte deel uit van de Keulse Provincie. Dat het klooster aanzien had, blijkt uit het feit dat de belangrijkste vergadering, het Provinciaal Kapittel, diverse malen hier plaatsvond. Vertegenwoordigers van alle tot de Provincie behorende kloosters kwamen dan bijeen onder leiding van de prior-provinciaal. Zo verzamelden de kapittelvaders zich op 29 september 1489 in Dordrecht in de kapittelzaal van het klooster. Ook had het Dordtse klooster naam als studiecentrum. Van hieruit trokken jonge augustijnen na hun vooropleiding naar het buitenland om verder te studeren aan beroemde kloosterscholen en universiteiten.

Interieur van de huidige Augustijnenkerk

COLOFON

Deze publicatie is verschenen bij de opening van Het Hof van Nederland, Dordrecht, op 27 april 2015.

Architect

Mecanoo, Delft

Interieur- en tentoonstellingsontwerp

XPEX Experience Architects, Amsterdam

Grafische vormgeving

Natwerk, Amsterdam

Jantijn van den Heuvel, Made

In dit boek afgebeelde (kunst)-voorwerpen, foto's, boeken en documenten maken deel uit van de Collectie Dordrecht (Dordrechts Museum, Huis Van Gijn, Regionaal Archief Dordrecht, Monumentenzorg en Archeologie) tenzij anders vermeld.

Fotografie

Collectie Dordrecht:

Richard Boonstra,

Marco de Nood,

Roel Weenink

Jeroen Musch

p. 2, 4, 6-7, 8, 10, 14-15, 16, 22, 23,

24, 27 (onder), 30, 32-33, 34-35,

36, 37, 38-39, 40-41, 42, 50, 52,

54-55, 58-59, 60-61, 62, 74-75, 82,

94, 106, 118, 130, 142

Jeroen Niemeijer

p. 111, 112-113, 116-117

Herman A. van Duinen

p. 17, 18, 19, 85, 120

Mascha Joustra

p. 56, 57

Ashmolean Museum, Oxford

p. 86-87

Nationaal Archief, Den Haag

p. 114-115

Rijksmuseum Amsterdam

p. 88

Rob Hodselmans

p. 129

Frank Peters

p. 93 (boven)

Rinie Boon

p.93 (onder)

Samenstelling en redactie

Liesbeth van Noortwijk

Grafische vormgeving

Jantijn van den Heuvel, Made

Uitgave

WBOOKS, Zwolle

© WBOOKS / Het Hof van Nederland

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN

978 94 625 8083 1

NUR

680, 693

Het Hof van Nederland

Hof 6

3311 XG Dordrecht

www.hethofvannederland.nl

www.wbooks.com

HET HOF VAN NEDERLAND

In het hart van historisch Dordrecht, waar Augustijner monniken in de 13de eeuw een klooster stichtten, wordt nu de geschiedenis van Hollands oudste stad getoond. Een geschiedenis die tot ver voorbij de stadsgrenzen reikt. Want meer dan eens was Dordrecht plaats van handeling op voor Nederland beslissende momenten. In 1572, toen de Eerste Vrije Statenvergadering hier plaatsvond. Een belangrijke gebeurtenis, die aan de basis lag van de onafhankelijke Republiek der Nederlanden, de voorloper van ons Nederland van nu. Maar ook in 1618-1619, toen de stad vergaderlocatie was voor de Synode van Dordrecht, de internationale kerkvergadering die richtinggevend was voor de protestantse kerk wereldwijd.

Dit boek leidt de lezer door Het Hof en vertelt het verhaal van de stad aan de hand van historische voorwerpen, archeologische vondsten, archiefstukken, schilderijen en prenten uit de rijke Collectie Dordrecht. Niet alleen 1572 komt opnieuw tot leven, maar ook de gouden tijd van Dordrecht als machtige handelsstad, de verwoestende Sint-Elisabethsvloed, de metamorfose van 'houtstad' Dordrecht tot moderne industriestad. En natuurlijk het verhaal van het klooster zelf. Een fascinerend verhaal over bijna 800 jaar geschiedenis.

9 789462 580831

WWW.WBOOKS.COM